

Työmarkkinoiden toiminta ja sopeutuminen EMUssa

PASI HOLM, dos. , VTT, tutkimusjohtaja, VATT

JAAKKO KIANDER, dos., VTT, johtava ekonomisti, VATT

PEKKA TOSSAVAINEN, VTM, erikoistutkija, VATT

1 Johdanto

Työmarkkinoiden kannalta keskeistä EMUun siirtymisessä on yhteinen raha, joka tekee valuuttakurssipolitiikan mahdolliseksi. Rahaliiton jäsenenä Suomi ei voi entiseen tapaan käyttää joustavaa valuuttakurssia häiriöiden lieventämiseen, toisin kuin viimeisten 70 vuoden aikana, jolloin vakavat kilpailukyky- ja maksutaseongelmat on säännönmukaisesti ratkaistu valuuttakurssimuutoksilla. Suomi on poikennut EMUn ns. kovan ytimen muodostavista Keski-Euroopan maista (Saksa, Ranska, Beneluxmaat ja Itävalta) siten, että suhdannevaihtelumme ovat perinteisesti olleet näitä maita jyrkempiä ja vieläpä ajoittuneet eri tavalla. Taantumissa viennin kannattavuudesta on pidetty huolta muuttamalla valuuttakurssia eli devalvoimalla. Tähän on tarvittu rahapoliittista itsenäisyyttä.

Talous- ja rahaliiton merkittävimpanä hättänä pidetään tämän potentiaalisesti tärkeän talouspolitiikan instrumentin poistumista käytöstä. Esimerkiksi EMU-jäsenyyden taloudellisia vaikutuksia keväällä 1997 arvioinut professorityöryhmä¹ näki jäsenyyden suurimpana ongelmana Suomen talouden alttiuden ns.

epäsymmetrisille häiriöille eli muista maista poikkeaville odottamattomille vientikysynnän muutoksille. Aikaisemmin tällaiset hintahäiriöt ovat olleet keskeinen taantumien ja maksutasekriisien aiheuttaja Suomen taloudessa. Vaikka Suomen tuotantorakenne on 1990-luvulla muuttunut selvästi aiempaa monipuolisemmaksi, on silti mahdollista, että vastaavia lähinnä Suomea (ja Ruotsia) koskevia häiriöitä esiintyy myös EMU-jäsenyyden oloissa.

Devalvaatiomahdollisuuden korvaavia sopeutumiskeinoja pohdittaessa usein viitataan siihen, että työmarkkinoiden ja palkanmuodostuksen vastuu talouden sopeutumisessa kasvaa. Keskeinen työmarkkinoiden sopeutumiskeino on palkkajoustavuus. Erityisesti Suomelle aiemmin tyyppillisten epäsymmetristen häiriöiden vaikutusten eliminoinemiseksi katsotaan, että palkkojen välitön sopeutuminen yritys- ja alakohtaisesti kannattavuuden muutoksiin on tärkeää. Sopeutuminen työmarkkinoilla voi tapahtua myös siten, että työvoima liikkuu heikosti kannattavilta tuotannon aloilta korkean tuottavuuden ja kannattavuuden aloille tai kor-

¹ VNK (1997).

kean työttömyyden alueilta hyvän työllisyyden alueille. Sisämarkkinat tukevat liikkuvuutta.

2 Toimintaympäristön muutokset

Vaikka devalvaatiot ovat aiemmin ratkaisseet talouden akuutteja ongelmia, ovat ne myös ennen pitkää johtaneet inflaation kiihtymiseen ja rahapolitiikan heikkoon uskottavuuteen, ja siten luoneet siemenen uusille ongelmille. Turvautuminen devalvaatioihin on saattanut myös hidastaa teollisen rakenteen monipuolistumista ja siten heikentää talouden kriisinsietokykyä. EMU tuo pysyvän muutoksen tässä suhteessa. Siitä huolimatta lienee viisainta varautua siihen mahdollisuuteen, että myös EMUssa Suomea voivat kohdata sellaiset vienti- ja kilpailukykyongelmat, joissa kotimaisen tuotannon kilpailukyvyyn turvaaminen vaatii nopeaa tuotantokustannusten alentamista. Tähän voidaan joutua yllättäen jos vientihinnat äkillisesti romahtavat. Esimerkkejä tällaisesta kehityksestä ovat viennin kohtaamat häiriöt vuosina 1975 ja 1990-91. Rakenteellinen kilpailukykyongelma voi kehittyä myös vähitellen, jos suljettu sektori kasvaa pitkän aikaa nopeammin kuin avoin sektori. Näin kävi viimeksi 1980-luvulla, jolloin viennin kansantuoteosuus aleni.

Jos vientihinnat laskevat tai suomalaisyritysten kannattavuus jostain muusta syystä olennaisesti heikkenee, on kilpailukykyä silti jotenkin voitava parantaa – muuten ei työttömyyden nousulta voida välttyä. Jos kilpailukykyä ei kyetä ajoissa korjaamaan, on seurauksena työttömyyden ja työttömyysmenojen kasvu, verotulojen lasku ja julkisen talouden velkaantuminen. EMUun liitetyt vakaussäännöt rajoittavat julkisen sektorin velkaantumista ja voivat aiheuttaa lisäsopeutumistarpeen, joka voi pahentaa talouden kriisiä. Tällöin maa voi voitua pitkäaikaisiin ongelmiin.

2.1 Epäsymmetriset häiriöt

Tutkimusten mukaan EU-maiden väliset reaali-taloudelliset erot ovat suuria. Euroopan reuna-alueiden (Suomi, Irlanti, Ruotsi) talouksille on tyypillistä nk. epäsymmetristen häiriöiden suuri osuus (Taulukko 1). Epäsymmetrisillä häiriöillä tarkoitetaan sitä, että maan talouden kehitys poikkeaa EU:n ydinmaiden (Saksa, Ranska, Alankomaat, Belgia) talouden kehityksestä (Heylen, van Poeck & van Gompel, 1995; Sverige och EMU, 1996).

Taulukko 1. Häiriöiden suhteellinen osuus BKT:n muutoksista, prosenttia kokonaisuudesta¹

	Symmetrinen komponentti	Epäsymmetrinen komponentti
Belgia	74.8	25.2
Tanska	26.5	73.5
Suomi	6.5	93.5
Ranska	76.3	23.7
Irlanti	6.9	93.1
Luxemburg	55.4	44.6
Alankomaat	69.8	30.2
Iso-Britannia	12.3	87.7
Ruotsi	18.9	81.1
Saksa	73.4	26.6
Itävalta	70.2	29.8

¹ Taloudelliset häiriöt on jaettu kahteen komponenttiin. Symmetriset häiriöt tarkoittavat sellaisia häiriöitä jotka kohdistuvat samanaikaisesti kaikkiin EU-jäsenmaihin ja epäsymmetriset häiriöt tarkoittavat sellaisia häiriöitä jotka kohdistuvat vain kyseiseen EU-jäsenmaahan.

Lähde: Sverige och EMU (1996).

2.2. Inflaatioerot

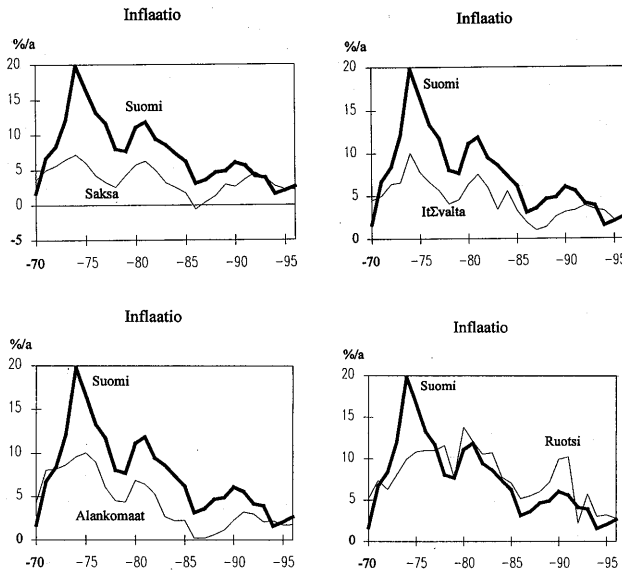
Palkanmuodostusta koskevassa tutkimuksessa esitetään usein, että Euroopan maiden korkean työttömyyden oloissa (Taulukko 2) palkanmuodostuksen ja työmarkkinoiden tulisi sopeutua häiriöihin lyhyellä tähtäimellä siten, ettei työllisyydessä tapahtuisi muutosta huonompaan. Koska työvoiman liikkuvuus yleensä heikkenee talouden aktiviteetin ja työvoiman kysynnän vähentyessä, on paljon odotuksia asetettu yritys- ja alakohtaisen palkkajoustavuuden onnistumiselle työmarkkinoiden sopeuttajana.

Aikaisemmin häiriöihin sopeutuminen ta-

pahtui devalvaatioilla joilla voitiin välittömästi laskea palkkakustannuksia suhteessa ulkomaisiin kilpailijoihin nimellispalkkojen ollessa jäykkiä alaspäin. Devalvaatioedut menetettiin kuitenkin vähitellen nimellispalkkojen joustassa ylöspäin nopeutuvan inflaation seurauksena.

Inflaation ja devalvaatioiden toisiaan vahvistava kehitys on ollut erityisesti Pohjoismaiden ilmiö. Suhteessa Saksan markkaan ovat Suomen ja Ruotsin valuutat heikentyneet voimakkaammin kuin Keski-Euroopan maiden valuutat. Samaan aikaan inflaatio on Suomessa ja Ruotsissa ollut nopeaa suhteessa muihin maihin (Kuvio 1).

Kuvio 1 Yleisen hintatason kehitys Suomessa verrattuna Saksaan, Itävaltaan, Alankomaihin ja Ruotsiin vuosina 1970-1995, prosenttia/vuosi.

Lähde: VATT

EMU pakottaa sopeutumaan matalaan inflaatioon. Palkanmuodostuksen kannalta on tärkeä kuinka korkean inflaatiohistorian maiden, erityisesti Suomen ja Ruotsin palkanmuodostuksessa sisäistetään Saksalle tyypillinen tiukka inflaationormi.

Nämä EMU:n mukanaantuomat muutokset merkitsevät paitsi malttia palkanasetannassa myös pohdintaa siitä, miten devalvaatioiden poistuminen talouden sopeuttajana on kompensoitava mikäli talous kohtaa äkillisen ulkoisen häiriön.

2.3 Hyödykemarkkinoiden kilpailullisuus – sisämarkkinat ja yhteinen raha

Muutamit tuoreet tutkimukset¹ ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että Euroopan korkean työttömyyden taustalla saattaa olla hyödykemarkkinoiden epätäydellinen kilpailu. Kansalliset markkinat ovat olleet pieniä ja suljettuja erilaisten kaupan esteiden vuoksi. Tämän vuoksi kilpailevien yritysten määrä eri toimialoilla on ollut vähäinen ja kilpailu epätäydellistä. Epätäydellinen kilpailu taas merkitsee sitä, että lopputuotteiden hinnat ovat jäykkiä ja että tuotanto on alhaisempi kuin täydellisen kilpailun markkinoilla. Seurauksena on tällöin suurempi alttius työllisyyttä heikentävään tuotannon määrälliseen sopeuttamiseen negatiivisten häiriöiden tapauksessa sekä myös työllisyyden keskimäärin alhaisempi taso kilpailulliseen tasapainoon verrattuna.

Yhteisten sisämarkkinoiden luominen ja yhteisen rahan käyttöönotto muuttavat tämän asetelman EMU-maissa. Niistä kehittyvät vähitellen yhä useammilla toimialoilla aidosti eurooppalainen markkina-alue. Entiset pienet kansalliset

markkinat muuttuvat oppimisen ja sopeutumisen myötä maailman suurimmaksi yhtenäiseksi markkina-alueeksi, missä tuotannontekijöiden ja tuotannon liikkuminen on vapaata. Muutos johtaa sekä yrityskoon kasvuun että kilpailun kiristymiseen. Kilpailun lisääntyminen lisää hintojen joustavuutta ja kasvattaa tuotantoa ja työllisyyttä. Tehostaessaan hyödykemarkkinoiden toimintaa EMU saa aikaan pysyvän ja rakenteellisen muutoksen työmarkkinoiden toiminnan reunaehdoissa. Seurauksena on toisaalta työvoiman kysynnän palkkajoustavuuden kasvu, joka korostaa kilpailukyknormin noudattamisen tärkeyttä, toisaalta myös työllisyyden ja reaali-palkkojen nousu pitkällä aikavälillä.

EMU voimistaa myös pääomamarkkinoiden vapautumisen vaikutuksia. Kansainvälisiin pääomaliikkeisiin vaikuttaneet maiden väliset korkoerot ja valuuttariski poistuvat EMU-alueella. Seurauksena on pääoman liikkuvuuden ja ilmeisesti myös pääoman käytön tehokkuuden kasvu. Tämä voi johtaa siihen, että talouskasvua saadaan aikaan entistä pienemmällä pääoman lisäyksellä ainakin niissä maissa, joissa pääomaa on aiemmin käytetty runsaasti.

2.4 Finanssipolitiikan rajoitukset EMUssa

Maastrichtin sopimukseen sisällytetyt konvergenssikriteerit tulevat olemaan voimassa myös EMUssakin julkisen talouden osalta. Kasvu- ja vakaussopimus rajoittaa siten myös tulevaisuudessa julkisen bruttovelan määrää (alle 60 prosenttia bkt:n arvosta) ja julkisen talouden alijäämiä (3 prosentin sääntöä ei saa rikkoa kuin poikkeuksellisen pahoissa taantumissa).

On selvää, että tiukasti sovellettuina nämä säännöt kaventavat olennaisella tavalla kansallisen finanssipolitiikan liikkumavaraa EMUssa. Jos Suomi kohtaa EMUssa voimakkaita suh-

¹ Krueger ja Pieschke (1997) sekä McKinsey Global (1996).

dannevaihteluita, tästä voi tulla ongelma. Mm. Torben Andersen (1996) on kiinnittänyt huomiota siihen, että hyvinvointivaltioissa, joissa veroasteet ja tulonsiirrot ovat korkeita, budjetitapasapainon vaihtelut voivat olla suuria – selvästi suurempia kuin 3 prosentin alijäämärajoitus sallisi. Suomen osalta tilanne on helpompi kuin Tanskan ja Ruotsin kohdalla. Hukkisen, Koskelan ja Virenin (1997) tarkastelu osoittaa, että 1990-luvun alun poikkeuksellista lamaa lukuunottamatta alijäämärajoitus ei ole ollut Suomen kohdalla sitova. Toisaalta Kari Alho (1997) arvioi, että tulevaisuudessa finanssipoliittiselle joustolle voisi olla tarvetta enemmän kuin ahtaat alijäämäkriteerit sallivat.

Suomen aiempi budjetitapasapainon kannalta suotuisa kehitys onkin johtunut osittain harjoitetusta myötäsyklistisestä finanssipolitiikasta, jolla on tähdätty alijäämän kasvun rajoittamiseen. Stabilisaation kannalta tällainen politiikka ei kuitenkaan ole parasta mahdollista. Toisaalta EMU ei tuo tässä suhteessa mitään uutta. Se merkitsee lähinnä vanhan suomalaisen finanssipoliittisen tradition institutionalisoitumista eurooppalaiseksi normiksi.

Historiasta voidaan havaita, että alijäämän kasvu on lähes aina seurausta työttömyyden kasvusta. Finanssipoliittisen liikkumavaran säilyttämiseksi EMUssa olisikin ensiarvoisen tärkeää kyetä estämään työttömyyden jyrkkä nousu. Finanssipolitiikka ei voi tässä suhteessa tehdä suuriakaan vaan päävastuu työllisyyden ja kilpailukyyn ylläpidosta lankeaa työmarkkinoille – sekä niiden endogeeniselle toiminnalle että neuvottelujärjestelmälle ja tulopolitiikalle. Finanssipolitiikkaa tehtäessä on kuitenkin syytä muistaa, että myös verojen muutokset vaikuttavat toteutuneeseen palkkatasoon, kilpailukyyn ja työllisyyteen.

3 Työttömyys EMU-maissa

Suomea kohdanneen työttömyyden ennätysmäisen kasvun syynä pidetään varsin yksimielisesti 1990-luvun alussa koettuja poikkeuksellisia taloudellisia häiriöitä. Kokonaistuotanto vähentyi vuosina 1991–1993 noin 13 prosenttia, mistä oli seurauksena työttömyysasteen nousu yli 18 prosenttiin vuoteen 1994 mennessä (ks. Pohjola et al, 1998).

Vuodesta 1994 lähtien Suomen talous on kasvanut nopeammin kuin muut EU-maat. Erittäisesti teollisuustuotannon kasvu on ollut nopeaa. Talouden aktiviteetin lisääntyminen on kuitenkin odotettua hitaammin näkynyt työttömyyden vähentymisenä. Siksi on yhä enemmän alettu keskustella työttömyyden luonteesta, eli siitä missä määrin Suomen työttömyys on rakenteellista ja missä määrin suhdannesyistä johtuvaa. On viitattu myös Euroopan kokemuksiin ja työttömyyden historiariippuvuuteen eli hystereesiin. Osa Suomen suhdannesyistä alkaneesta työttömyydestä on katsottu pitkittyessään muuttuneen rakenteellisten tekijöiden ylläpitämäksi.

Työttömyyden ollessa rakenteellista ainoastaan työmarkkinoiden rakenteisiin puuttumalla voidaan alentaa työttömyyttä ilman inflaation kiihtymistä. Jos taas työttömyys on suhdanneperäistä, taloudellisen aktiviteetin kasvu, yritysten tulevaisuudenodotusten paraneminen ja yleisen epävarmuuden väheneminen voivat inflaatiotavoitteen vaarantumatta parantaa työllisyyttä ilman rakenteellisia uudistuksia.

OECD:n kuuluisa Jobs Study (OECD 1994) näkee Euroopan työttömyyden pitkälti rakenteellisten tekijöiden ylläpitämänä varsinkin verrattaessa tilannetta Pohjois-Amerikkaan ja Japaniin. OECD:n työmarkkinastrategia työttömyyden vähentämiseksi EU:n alueella käsittää kymmenen toimenpidekokonaisuutta: (1) kas-

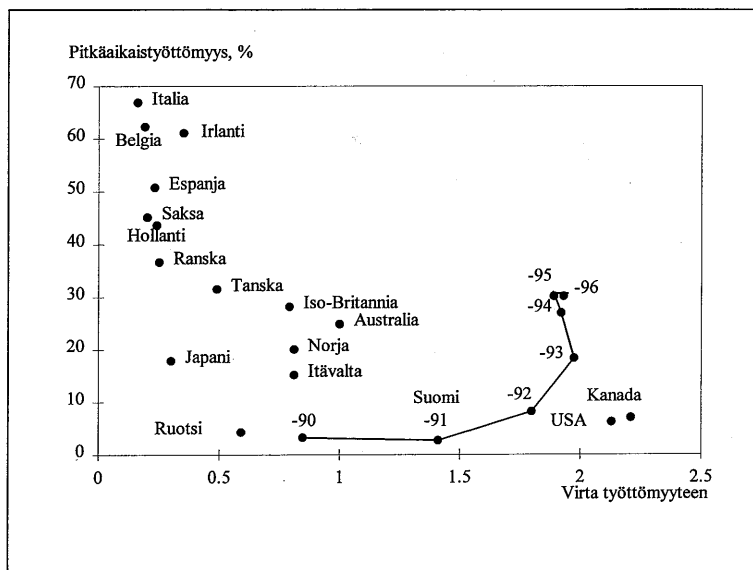
vua edistävä, ei-inflatorinen talouspolitiikka, (2) teknologisen tietotaidon kehittäminen, (3) työajan parempi joustavuus, (4) yrittämistä suosivan ilmapiirin luominen, (5) työvoimakustannusten joustavuus, (6) työsuhdeturvan uudistaminen, (7) aktiivisen työvoimapolitiikan tehostaminen, (8) koulutusjärjestelmän uudistaminen, (9) työttömyysturvajärjestelmän kannustavuus sekä (10) kilpailun edistäminen ja monopolien vähentäminen.

Osa näistä suosituksista on 'kasvuhakuisia', osa puretuu suoraan työmarkkinoihin - kohtaanto-ongelmiin, verokiilaan ja työntekijän työsuhdeturvaan. Vaikka esimerkiksi työntekijöiden työsuhdeturvaa koskevassa työläinsäädännössä ei ole Euroopan alueella tapahtunut

sellaista tiukentumista mikä selittäisi työttömyyden kasvun, nähdään globalisoitumisen ja kilpailun lisääntymisen lisännen tarvetta vähentää työsuhteiden säätelyä.

Rakenteelliseen työttömyyteen liittyy mm. se, että sisääntulovirta työttömyyteen on vähäinen (kuvio 2). Kuviossa sisääntulovirtaa kuvaa alle kuukauden työttömänä olleiden lukumäärä prosentteina 15-64 vuotiaasta väestöstä, josta on vähennetty työttömät. Esimerkiksi kilpailullisina pidetyille Pohjois-Amerikan työmarkkinoille on ominaista matala pitkäaikaistyöttömyyden taso, mutta korkea virtaus työttömiksi. Työttömien vaihtuvuus on suuri. EU:n alueella työttömäksi joutumisen riski on pienempi, mutta myös työllistymisen todennäköisyys työttö-

Kuvio 2 Pitkäaikaistyöttömien osuus työttömistä ja virta työttömyyteen¹⁾ OECD-maissa vuonna 1991 sekä Suomessa vuosina 1990-1996

1) Sisääntulovirtaa kuvaa alle kuukauden työttömänä olleiden osuus 15-64 v. väestöstä, josta on vähennetty työttömät.

Lähde: OECD, Työministeriö.

mäksi joutumisen jälkeen on pieni. Suomessa sisääntulovirta työttömyyteen on kääntynyt lievään laskuun, mutta pitkäaikaistyöttömyyden osuus näyttää vakiintuneen 30 prosentin tasolle. Jos kuitenkin huomioidaan myös toimenpiteillä olleet työttömät, pitkäaikaistyöttömänä on työvoimasta jopa 10 % mikä on Euroopan toiseksi korkein luku.

Kansainvälisessä vertailussa (Taulukko 2) yhteyttä sisäpiiriläisten asemaa vahvistavan irtisanomislainsäädännön ja korkean työttömyyden välille voidaan hakea verrattaessa esimerkiksi Pohjois-Amerikkaa ja Euroopan maita keskenään. Sitä vastoin Euroopan sisällä yhteys on heikompi (vrt. Espanja ja Portugali sekä Itävalta).

Globalisaatio ja teknologinen kehitys sekä niihin liittyvät ilmiöt ovat heikentäneet työvoiman neuvotteluasemaa ja lisänneet työmarkkinoilla joustavuusvaatimuksia EU-maissa. On ilmeistä, että ratkaisumallien vertailukohteena ei kuitenkaan tule pitää enää EU-maita, joiden keskitasosta Suomi ei työmarkkinarakenteiltaan juurikaan poikkea. Vertailukohteina tulee käyttää parhaita käytäntöjä koko OECD:n alueella tai muissa kasvavissa talouksissa. Reformien suunnittelua vaikeuttaa kuitenkin se, ettei yksiselitteisiä tuloksia erilaisten työmarkkinajärjestelmien keskenäisestä paremmuudesta ole (vrt. Kiander 1998).

4 Ammattiliittojen rooli

Pohjoismaissa ja mm. Itävallassa on osana talouspolitiikkaa harjoitettu ainakin ajoittain laajaa kolmikantayhteistyötä. Jatkuvasti järjestöjen väliseen sopimukseen tai tulopoliittikkaan perustuvaa järjestelmää voidaan kutsua sosiaaliseksi korporatismiksi. Institutionalisoituneen tulopoliittisen järjestelmän etuna voidaan pitää sitä, että palkkaratkaisujen vaikutuksesta koko

Taulukko 2. Työttömyysaste, pitkäaikaistyöttömyyden osuus (%) vuonna 1996 ja OECD:n työntekijöiden irtisanomissuojaa kuvaava indeksi¹⁾

	Työttömyysaste	Pitkäaik. työttömyys	OECD-indeksi
Itävalta	6.2	25.6	16
Belgia	12.9	61.3	17
Ranska	12.4	39.5	14
Saksa ²⁾	10.3	48.3	15
Irlanti	11.3	59.5	12
Italia	12.1	65.6	21
Hollanti	6.7	49	9
UK	7.4	39.8	7
Espanja	22.7	55.7	20
Portugali	7.3	53.1	19
Ruotsi	8	17.1	13
Norja	4.9	14	11
Tanska	8.8	26.5	5
Suomi	16.3	35.9	10
USA	5.4	9.5	1
Kanada	9.7	9	3
Japani	3.3	19.9	8
Uusi-Seelanti	6.1	16.9	2
Australia	8.5	28.4	4

1) Indeksien muodostamisessa on käytetty tietoa irtisanomisajasta, -korvauksista, toistaiseksi voimassa olevien ja määräaikaisten työsopimusten irtisanomissuojasta sekä työnantajien (IOE) (v.1985) näkemyksestä irtisanomissuojan vahvuudesta (OECD, 1996). 2) vuonna 1995.

Lähde: OECD

talouteen voidaan keskustella ja päättää laajasti keskusjärjestöjen ja hallituksen kesken. Tällöin ratkaisujen ulkoisvaikutukset tulevat huo-

mioiduksi. Usein palkkasopimiseen on liitetty myös sosiaaliturvaa ja verotusta koskevia kysymyksiä.

Taulukossa 3 on kuvattu erilaisia tapoja mitata korporatismiin astetta.¹ Nämä mittarit antavat melko yhtenäisen kuvan kuvan korporatismiin asteesta eri OECD-maissa. Korporatistisimpia maita ovat Itävallan ohella Pohjoismaat, joskin Suomi voitaisiin joidenkin indeksien mukaan luokitella myös vähemmän korporatis-

tisten manner-Euroopan maiden ryhmään.

Vähiten korporatististen maiden kohdalla taulukon yläpäässä eri indeksien antama kuva on epäyhtenäisempi. Varsinkin Japanin kohdalla indeksien hajonta on suurta. Tämä voi selittyä sillä, että koordinointi ja yhteistyö voi olla voimakasta myös täysin hajautetuissa järjestelmissä. Tällainen 'epävirallinen yhteistyö' on saksalaisen ja japanilaisen sopimusjärjestelmän yksi piirre (Soskice, 1990).

Taulukko 3 Korporatismi-indeksejä OECD-maista

	Calmfors- Driffil	Schmitter	Cameron	Alvarez	Bruno-Sachs	keskiarvo
Kanada	1	4	4	3	2	2.8
USA	2	5	3	4	1	3
Japani	4	-	1	1	8	3.5
Italia	5	1	5	5	4	4
UK	6	2	8	9	6	6.4
Ranska	7	3	2	2	5	3.8
Uusi-Seelanti	9	-	-	-	7	8
Belgia	10	8	13	10	9	10
Alankomaat	11	9	10	8	15	10.6
Saksa	12	7	9	6	16	10
Suomi	13	10	12	11	10	13.2
Tanska	14	11	11	12	11	11.8
Ruotsi	15	12	16	15	13	14.2
Norja	16	13	15	14	14	14.4
Itävalta	17	14	14	13	17	15

Lähde: Summers, Gruber ja Vergara (1993).

¹ Yleensä viitataan Calmforsin ja Driffilin luokitteluun, koska tämä indeksi paitsi kuvaa työmarkkina-sopimusjärjestelmän keskittyneisyyden astetta, myös ottaa huomioon osapuolien välisen yhteistyön neuvotteluissa. Siten neuvottelujen taso ei ole ainoa ratkaiseva tekijä vaan osapuolten koordinaatio on yhtä tärkeä tekijä.

Miten sitten EMU-jäsenyys vaikuttaa jäsenmaiden työmarkkinoiden sopimusjärjestelmiin? EMU-jäsenyys ei tietenkään edellytä muutoksia itse sopimusjärjestelmään. Maastrichtin sopimus ja sen sosiaalinen peruskirja ei puutu jäsenmaiden noudattamaan sopimustoimintaan, vaan jäsenmaat saavat itse valita sopimustoitinnan järjestämisen ja kehittämisen. Myöskään sitoutuminen EU:n lainsäädäntöön ei aiheuta merkittäviä muutoksia varsinaiseen työelämää koskevaan lainsäädäntöön (Bruun, 1994).

EMUun liittymisen vaikutukset työmarkkinasopimusjärjestelmiin kanavoituvat muuta kautta. Kilpailun lisääntyminen ja yhteinen raha pakottavat entistä tiukemmin sopeutumaan matalaan inflaatioon ja yritysten erityispiirteiden huomioonottamiseen työmarkkinasopimuksissa. Devalvointimahdollisuuden ja valuutan kellutuksen poistuessa tulee työmarkkinoiden pystyä sopeutumaan myös talouden mahdollisesti kohtaamiin ulkoisiin häiriöihin. Koskela ja Vartiainen (1997) pitävät tässä yhteydessä tärkeänä toimialoitain eriytyvän palkkakehityksen sallimista eräänä sopeutumiskeinona.

Taloustieteellisen tutkimuksen valossa näyttää siltä, että nämä reunaehdot huomioonottavaan työmarkkinoiden toimintaan voidaan päästä ainakin kahta tietä: joko heikentämällä ay-liikettä ja hajauttamalla sopimustoiminta paikallistasolle tai sitten vahvistamalla perinteistä tulopoliittista mekanismia. On selvää, että vahvan ay-liikkeen maissa kuten Suomessa jälkimmäinen vaihtoehto on realistisempi. EMUun sopeutumista ajatellen palkanmuodostuksen olisi entistä enemmän sisäistettävä inflaationormin merkitys. Tässä suhteessa tärkeä ja kehittämisen arvoinen järjestelmä voisi olla kilpailijamaiden palkka- ja sopimuskehityksen tiiviimpi seuraaminen esim. tulopoliittisen sel-

vitystoimikunnan avulla.

Tulevaisuudessa eri EMU-maiden ammattiliitot voivat hakeutua myös keskinäiseen yhteistyöhön. Tämä voi olla eräs keino saada aikaan toimialoitain eriytettyä palkkakehitystä yhdistettynä kilpailukyknormin noudattamiseen. Pitkälle viety kansainvälinen yhteistyö voi toisaalta merkitä kansallisen tulopoliittikan loppua (vrt. Kauppinen, 1994).

5 Työmarkkinoiden haasteet EMUssa

EMU-olosuhteissa palkanasetannassa – riippumatta työmarkkinasopimusjärjestelmästä tai siitä millä ja kuinka monella tasolla palkoista neuvotellaan – on pyrittävä sisäistämään matala inflaatio. Keskimääräinen nimellispalkkojen kehitys tulee olla vakaa pitkällä aikavälillä. On ilmeistä, että nopeasta inflaatiosta aiheutuvien haittojen tullessa konkreettisiksi, päätöksentekijät ainakin jossakin määrin sisäistävät inflaationormin tärkeyden. Mutta miten EMU-olosuhteissa, jossa keskeinen talouspoliittinen instrumentti, devalvaatio poistuu käytöstä, voidaan sopeutua lyhyen aikavälin voimakkaisiin häiriöihin? Kiander (1996) on luokitellut sopeutumiskeinoina finanssi- ja talouspolitiikan joustavuuden, yritysten kannattavuuden parantamisen ja työmarkkinoiden joustavuuden. Työmarkkinoiden joustavuuden osalta keskeistä on palkanmääräytyminen, sosiaalivakuutusmaksut, rakenteelliset joustot ja neuvottelujärjestelmän muutokset.

5.1 Neuvottelujärjestelmä inflaationormin näkökulmasta

Työmarkkinasopimusjärjestelmien keskittyyneisyyttä koskevien tutkimusten (Calmfors & Driffil, 1988) mukaan reaali-palkkojen hillitty nousu ja suotuisa työllisyyskehitys voidaan

parhaiten aikaansaada joko yritystasolle hajautetuissa tai keskitetyissä neuvotteluissa.¹ Toisaalta talouden avautuminen, kilpailun lisääntyminen ja sopeutuminen inflaatiokuriin korostavat yritystason ja liittokohtaisen järjestelmän merkitystä (Calmfors, 1993). Yritystason erityispiirteiden huomioon ottaminen, jota keskitetyssä järjestelmässä on vaikea tehdä, korostuu. Kilpailun kiristyessä yritykset eivät voi siirtää kustannuksia tuotteidensa hintoihin, vaan joutuvat sopeutumaan palkankorotuksiin työvoimaa vähentämällä. Liittotasolla työllisyydestä huolta kantavien liittojen ei kannata vaatia kilpailukykyä heikentäviä palkankorotuksia. Calmforsin mukaan talouden avautumisen johtaa eri tasojen tavoitteenasetteluiden lähentymiseen.

EMU:n mukanaan tuoman inflaationormin kannalta tärkeää on se, millä ja kuinka monella tasolla palkkaneuvotteluja todellisuudessa käydään. Perinteinen neuvottelujärjestelmien kolmijaottelu lähtee siitä, että palkoista sovitaan ainoastaan yhdellä tasolla; joko yritys-, liitto- tai keskusjärjestötasolla. Se ei huomioi sitä, että keskitetty järjestelmä itse asiassa pitää sisällään moniportaisen järjestelmän. Keskitettyihin sopimuksiin on Pohjoismaissa aina sisällynyt liitto- ja yritystason neuvottelut liukumiseen. Tämä muodostaa ongelman inflaationormin kannalta, sillä mitä useammassa portaassa neuvotellaan, sitä vaikeampi on saavuttaa matala inflaatio.

¹ Tutkimuksissa, joissa perinteiseen Calmfors-Driffil-malliin on lisätty EMU-olosuhteita vastaavia olettamuksia pienten ja suurten jäsenmaiden erisuuruista ammattiliitoista sektoreittain (Rowthorn, 1992) sekä maittain (Danthine & Hunt, 1994), on saatu perinteistä mallia tukevia tuloksia täysin hajautetun ja keskitetyn eduista reaali-palkkojen ja työllisyyden kannalta.

Viimeisimpien Suomea koskevien tutkimusten mukaan palkkaliukumien painaminen alle kahden prosenttiyksikön voi olla EMU-oloissa vaikea toteuttaa (Vartiainen, 1996). Siksi parin prosentin inflaation salliminen olisi toivottavaa. Lisäongelman inflaationormin kannalta muodostaa julkisen sektorin palkanmuodostus. Tämän tutkiminen on ollut laiminlyöty teema sopimusjärjestelmien keskittyneisyyttä koskevassa tutkimuksessa (Calmfors, 1993). Koska julkinen sektori on suljettu kilpailulta, ei argumentti kilpailun aiheuttamasta palkkahillinnästä päde julkisella sektorilla, sillä nopeasta inflaatiosta ei ole julkiselle sektorille samanlaista konkreettista uhkaa työllisyyden vähentymisen kautta kun avoimelle sektorille.

Myös nk. palkka-palkka-linkkien olemassaolo saattaa olla haitallista EMU-oloissa sekä matalan inflaation että häiriöihin sopeutumisen kannalta. Palkka-palkka-linkeillä tarkoitetaan sitä, että toimialojen tai sektoreiden palkanmuodotus ei ole itsenäistä, vaan siihen vaikuttaa toimialan oman tilanteen ohella jonkin toisen tai joidenkin muiden toimialojen palkkakehitys.²

Saattaisi olla järkevää pyrkiä yhdistämään eri neuvottelujärjestelmiä poimimalla yhteen eri järjestelmien edut ja välttää niiden heikkoudet. Kansantalouden kehityksen huomioivaa keskitettyä neuvottelujärjestelmää on esitetty täydennettäväksi paikallisella sopimisella yritystason joustojen aikaansaamiseksi. Tällöin puhutaan kaksivaiheisesta neuvottelujärjestelmästä, jossa ensiksi keskusjärjestötasolla neuvotellaan yleiset pelisäännöt tai raamit ja sen

² Empiiristä evidenssiä tarjoavat Englannin osalta Carruth ja Oswald (1985) ja USA:n osalta Pencavel (1994). Suomen aineistolla palkka-palkka-linkkien olemassaoloa ovat tarkastelleet Holm, Honkapohja ja Koskela (1995) sekä Hartman (1997).

jälkeen yritystasolla täsmennetään sopimuksen ehdot.

5.2 Neuvottelujärjestelmä ulkoiseen häiriöön sopeutumisen näkökulmasta

Holm ja Tossavainen (1996) ovat tutkineet devalvaation työllisyysvaikutuksia toimialakohtaisesti tilanteessa, jossa nimellispalkat eivät reagoi valuuttakurssimuutoksiin. Samalla on arvioitu minkä suuruinen nimellispalkkojen lasku, sisäinen devalvaatio, vastaisi Suomessa 10 prosentin ulkoista valuuttakurssin avulla toteutettavaa devalvaatiota.¹ Kriisitilanteessa 10 prosentin devalvaatiota vastaava nimellispalkkojen lasku vaihtelee eri toimialoilla. Tarkastelluilla teollisuuden toimialoilla devalvaation työllisyysyhyödyt voidaan yleensä saavuttaa 1-3 prosentin nimellispalkkojen laskulla. Tätä suurempaa nimellispalkkojen laskua työllisyystavoitteen saavuttamiseksi tarvittaisiin puu- ja paperiteollisuudessa, missä tarve olisi noin 4 prosenttia, sekä kemian ja polttoaineteollisuudessa, missä se olisi noin 7 prosenttia. Keskimäärin 10 prosentin devalvaatiota vastaa siten 3-4 prosentin vuosiansioiden lasku.

10 prosentin devalvaation työllisyysvaikutukset voitaisiin tulosten mukaan saavuttaa esimerkiksi lomarahojen väliaikaisella poistamisella. Joustoa voidaan hakea myös tulospalkkauksesta, jolloin tuloksesta riippuvaksi 'joustavaksi' palkkaeräksi riittäisi suhteellisen pieni osa kokonaispalkkaa. Tämän järjestelmän etuna olisi yrityskohtaisten erojen huomioiminen, mihin esimerkiksi lomarahojen joustossa on vaikeampi päästä. Työnantajan sosiaaliturva-

maksuilla ja nimellispalkkoilla on mallissa täysin yhtäläinen työllisyysvaikutus, joten nimellispalkkojen laskun tarvetta voitaisiin pienentää työnantajan sosiaaliturvamaksuja alentamalla.

Holmin ja Tossavaisen (1996) sisäisen devalvaation arvioita tulkittaessa on syytä muistaa seuraavaa. Laskelmat perustuvat historiallisella aineistoilla estimoituihin yhtälöihin. Toisaalta tulkinnat perustuvat a priori arvioon devalvaatioiden suuruudesta ja esiintymistiheydestä Suomessa ennen EMU-olosuhteita. Tällöin ei ole täyttä varmuutta siitä, ovatko tulokset käyttökelpoisia uudessa taloudellisessa toimintaympäristössä. On korostettava, että esitettyjen näkemysten mukaan EMU vakauttaa taloutta, jolloin sellaisia vakavia häiriöitä joihin sopeutuminen edellyttäisi nimellispalkkojen joustoja, tai muita sopeutumiskeinoja joita tässä ei ole mainittu, ei välttämättä tapahtuisi lainkaan.

5.3 EMU-puskureiden merkitys

Vaihtoehtoinen tapa alentaa työvoimakustannuksia on alentaa työnantajan maksamia sosiaalivakuutusmaksuja. Tällöin nimellispalkkoihin ei tarvitse puuttua. Huomattava osa (noin 20 prosenttia kokonaiskuluista) työvoimakuluista on työnantajan maksamia lakisääteisiä sosiaalivakuutusmaksuja. Näitä maksuja alentamalla on helppo parantaa hintakilpailukykyä ja yritysten kannattavuutta ilman, että palkan-saajakotitalouksien tulot putoavat.

Sosiaalivakuutusmaksujen väliaikaisiinkin alennuksiin liittyy kuitenkin ongelmia. Sovamaksuja tarvitaan rahoittamaan sosiaaliturvaa kuten eläkkeitä ja työttömyysturvaa. Mistä otetaan rahat työttömyyskorvauksiin, jos sovamaksuja pudotetaan yritysten ja työllisyyden tukemiseksi? Joustomahdollisuuteen liittyy myös riski vastuuttomasta palkanmuodostuk-

¹ Syytä on huomata, että 10 %:n tilalle voidaan yhtä hyvin laittaa mikä luku tahansa. Esimerkiksi prosentin devalvaation työllistymisvaikutus saataisiin 0.3 prosentin nimellispalkkojen laskulla.

sesta; jos uskotaan sova-maksujen tiukan paikan tullen joustavan, ei palkkaneuvotteluissa ehkä noudateta riittävää malttia.

Yksi mahdollinen vastaus näihin ongelmiin on syksyn 1997 tulopoliittiseen ratkaisuun liitynyt työmarkkinajärjestöjen sopu ns. EMU-puskurirahastoista. Puskurirahastojen tarkoitus on säästää rahastoon etukäteen varoja, jotta taantumassa olisi mahdollista alentaa työnantajamaksuja (tai ainakin pidättäytyä niiden korottamisesta) ja siten parantaa yritysten kilpailukykyä. Toisin sanoen 'hyvänä päivänä' osa palkankorotusvarasta rahastoidaan, jotta se voitaisiin käyttää 'pahana päivänä' työvoimakustannusten alentamiseen tai vakauttamiseen. Koska parhaassakin rahastossa on vain rajallinen määrä rahaa, ei puskurirahastojenkaan avulla ole mahdollista alentaa pysyvästi yritysten maksuja. Puskurirahastojen avulla voidaan ostaa lisää sopeutumisaikaa. Pahassa taantumassa väliaikainenkin alennus on tervetullut, varsinkin jos sen tueksi voidaan tehdä maltillinen tulosopimus. Jos esim. sova-maksuja alennetaan kahdeksi vuodeksi kahdella prosenttiyksiköllä ja lisäksi pidättäydytään palkankorotuksista, voidaan kustannustasoa alentaa suhteessa kilpailijamaihin lähes 10 prosentilla, jos kilpailijoiden työvoimakustannukset nousevat samaan aikaan kolmen prosentin vuosivauhtia.

Jos puskurijärjestelmä kykenee reagoimaan riittävän nopeasti, työnantajamaksujen alentaminen parantaa välittömästi yritysten kilpailukykyä ja estää työllisyyden merkittävän heikkenemisen. Jos taas kilpailukykykorjauksen avulla voidaan välttyä työttömyyden nousulta, ei julkiseen talouteen kohdistu muita sopeutuspaineita eikä EMUn alijäämäkriteeristä tule suhdannepolitiikkaa estävää rajoitetta.

Kuinka suuri rahasto on riittävä?

Tarvittavan puskurirahaston suuruutta voidaan arvioida talouttamme aikaisemmin kohdanneiden kriisien valossa. Tyypillisesti noin kerran vuosikymmenessä on tarvittu suomalaisen kustannustason alentamista suhteessa kilpailijamaihin. Sopeutumistarpeen suuruusluokka on ollut noin 10 prosenttia. Jos rahastojen käyttöön voidaan kytkeä kattava sopimus maltillisesta palkkalinjasta tai nimellispalkkojen jäädyttämisestä määräajaksi, on riittävä puskurirahaston koko tämän suuruudessa häiriössä noin 3-4 prosenttia yksityisen sektorin palkkasummasta eli 6-7 miljardia markkaa. Tämän suuruinen rahasto riittäisi kompensoimaan vientihintojen 10 prosentin laskun aiheuttaman työvoiman kysynnän heikkenemisen (ks. lähemmin Holm, Kiander ja Tossavainen, 1997).

Syksyn 1997 tupo-ratkaisussa päädyttiin tämän suuruiseen puskurirahastojen tavoitetasoon. Suhdannepuskurit kerätään sekä työttömyysvakuutusjärjestelmään että työeläkejärjestelmään tasausrahastoiksi. Ensisijaisesti rahastojen tarkoitus on taata sova-maksujen mahdollisimman tasainen kehitys, jotta suurilta ennakoinnottomilta muutoksilta voidaan välttyä. Rahastojen todellinen joustovara nousee noin 10 miljardiin markkaan, koska 7 miljardin rahastoihin liittyy vielä mahdollisuus 3 miljardin markan lainanottoon (ks. lähemmin Holm ja Mäkinen, 1998).

Rahastojen purkaminen aiheuttaa julkiseen talouteen laskennallisen rahoitusvajeen (edellyttäen, että puskurirahastot lasketaan osaksi julkista sektoria), joka on suuruusluokaltaan noin prosentin bruttokansantuotteesta, ja siten vielä EMU-kriteerien mukainen. Jos vajeen muodostuminen halutaan välttää, on rahastot siirrettävä osaksi yksityistä sektoria.

Puskurirahastot on kerättävä palkankorotusrasta

Riittävän suuri eli noin 7 miljardin markan rahasto voidaan koota viidessä vuodessa siten, että työttömyysvakuutusmaksu ja työeläkemaksu ovat yhteensä noin puoli prosenttiyksikköä suuremmat kuin muuten tarvittaisiin. Työttömyyden alentuessa tämä ei edellytä sovmaksujen korottamista nykyiseltä tasoltaan.¹ Kyseessä on kuitenkin verokiilan nousu verrattuna tilanteeseen, jossa puskurirahastoja ei kerättäisi ja työttömyysvakuutusmaksuja voitaisiin alentaa nopeammin. Sova-maksuja voidaan alentaa, kun puskurirahasto on saavuttanut tavoitetasonsa. On selvää, että rahastoitavat rahat ovat väistämättä pois palkankorotusvarasta. Alkuvaiheessa, kun rahastoja kerätään, on palkankorotusten oltava noin puoli prosenttiyksikköä normaalia pienempiä. Vastaavalla tavalla joudutaan menettelemään, jos puskurirahastot ajetaan alas jossain tulevassa talouskriisissä; rahastot on kerättävä aina uudelleen käytön jälkeen. Rahastojen kerääminen ja purkaminen ei ole kuitenkaan hyödytöntä. Rahastointi tapahtuu hyvinä aikoina, kun maksukykyä on, ja rahastoja puretaan silloin, kun kustannuksia on alennettava.

Puskurirahastojen työllisyyttä vakauttava vaikutus on saavutettavissa vain, jos puskurirahastoja purettaessa voidaan yleisen palkkatason jäädytyksestä päättää riittävän koordinoitusti ja sitovasti. Käytännössä tämä tarkoittaa keskitettyä kolmikantaista sopimista tai sitten erillisiä sopimusjärjestelyjä puskurirahastojen ja eri toimialojen sopimusapuolten välillä. Jos palkanmuodostuksen koordinaatioon ei kyetä, ei

¹ Työttömyysvakuutusmaksujen kohottamista ja työttömyysvakuutusrahaston kerryttämistä ovat arvioineet Holm ja Mäkinen (1998).

ole mitään varmuutta siitä, että rahastojen avulla aikaansaatu sivukulujen alennus jää hyödyttämään yrityksiä. Tällöin voi käydä niin, että puskurirahastoista saatu kilpailukykyhyöty käytetään korkeampiin palkkoihin, jolloin työllisyshyötyä ei synny.

5.4 Mitä EMU-puskureista on sovittu?

Työmarkkinajärjestöt totesivat 22.5.1997 yhteisessä kannanotossaan, että työmarkkinoilla ja koko kansataloudessa on varauduttava taloushäiriöihin olosuhteissa, joissa ei ole entisen kaltaista mahdollisuutta valuuttakurssimuutoksiin. Tällainen tilanne syntyy Emun kolmannen vaiheen käynnistyttyä 1.1.1999, jolloin EU:n rahataloudessa integraatiossa mukana olevat maat siirtyvät yhteisen valuutan euron, käyttöön. Muun muassa Emu-asiantuntijaryhmän selvityksissä todettiin, että Emussa mukana olevien maiden talouksien suhdannevaihtelut eivät ole olleet symmetrisiä. Erityisesti korostettiin sitä, että Suomen talouden suhdannevaihtelut ovat poikenneet Manner-Euroopan (muun muassa Saksa ja Ranska) maiden suhdannevaihteluista ajoituksen ja koon suhteen.

Työmarkkinoiden keskusjärjestöt sopivat keskenään 17.11.1997 puskurisopimuksen, jolla yritetään vaimentaa talouden häiriötä yhteisen valuutan olosuhteissa. Työttömyysturvajärjestelmässä puskurisopimuksella on tarkoitus vaimentaa työnantajien ja palkansaajien työttömyysvakuutusmaksujen heilahtelua. Tarkoituksena on, että vuosiin 2002-2004 mennessä kerätään palkansaajilta ja työnantajilta työttömyysvakuutusmaksuina noin 3 miljardin markan suuruinen rahasto. Rahastolla on sopimuksen mukaan mahdollisuus myös velkaantua taantumassa.

Nykyisin valtio maksaa pysyvän lain mukaan 47,5 prosenttia päivärahamenoista. Vuo-

den 1999 alusta lähtien valtio maksaa kiinteän markkamäärän jokaiselta päivärahapäivältä. Puskurisopimuksessa sovittiin myös, että valtion maksut kiinnitetään tietyille tasolle. Jos tämä taso ylittyy määrärahopäivien kasvun vuoksi, valtiolle kompensoidaan ansioturvamenojen kasvu Työttömyysvakuutusrahastosta (ent. keskuskassa).

Työeläkerahastot toimivat nykyisin merkittävänä puskurina talouden mahdollisissa häiriötilanteissa. Lisäksi ne vaikuttavat talous- ja rahaliiton edellyttämien julkisen sektorin velkaantumista ja vuotuista alijäämää koskevien kriteerien täyttymisen arviointiin. Työeläkelaitosten sijoitukset valtion velkasitoumuksiin lasketaan kriteerien täyttymistä arvioitaessa julkisen sektorin EMU-kriteerien mukaista kokonaisuudessaan julkisen sektorin alijäämää tai lisää ylijäämää. Työeläkemaksut ja -rahastot puskueroivat näin ollen jo sellaisenaan julkisen talouden alijäämiä.

Tavanomaisten suhdannevaihtelujen aiheuttamien työeläkemaksun normaalista urasta poikkeavien heilahtelujen tasaamiseen ehdotetaan käytettäväksi tasausvastuuta. Vaikeiden pitkäaikaisten tai rakenteellisten ongelmien hoitamiseksi on mahdollista muuttaa rahoitusperiaatteita tai etuuksia koskevaa lainsäädäntöä. Vuoden 1997 alusta toteutettu rahoitustekniikan uudistus sisälsi laskuperustekorona ja rahastokorona erotusta vastaavan tuoton käyttämisen rahastojen tukemiseen. Vaikeiden ongelmatilanteiden hoitamiseksi on mahdollista lainsäädännöllä muuttaa korkoeron käyttöä maksunkorotuspaineen hillitsemiseksi. Edelleen on mahdollista soveltaa vastuuvajaustekniikkaa.

Normaalien suhdannevaihtelujen puskuromisessa käytetään tasausvastuuta, jolla on yhteisesti kustannettavien, vuotuisilla vakuutusmaksuilla rahoitettavien eläkkeen osien rahoitustekniikkaan liittyvä puskurirahasto. Lain

mukaan myös näiden eläkkeiden osien rahoittamisessa voidaan soveltaa ennalta rahastoivaa menettelyä. Tasausvastuun käyttö puskurin muodostamiseen ja sen purkamiseen on siten mahdollista ilman lainmuutosta, osana työmarkkinoiden keskusjärjestöjen ja työeläkejärjestelmän neuvottelumenettelyä.

Puskurin muodostamiseksi tasausvastuuta kasvatetaan korkeasuhdannevuosina korkeammaksi kuin työeläkkeiden rahoituksen säilyminen lainmukaisena edellyttäisi. Korkeasuhdannevuosina tämä tapahtuu automaattisesti, jos maksu säilytetään lain edellyttämää vähimmäisvaatimusta korkeampana, toisin sanoen jätetään käyttämättä suotuisan palkkasumman kehitykseen liittyvä mahdollisuus poiketa alaspäin maksun trendinmukaiselta uralta. Tällöin voidaan vastaavasti laskusuhdanteessa palkkasumman kasvun hidastuessaakin säilyttää maksu alemmalla, trendin mukaisella tasolla purkamalla tasausrahastoa maksun suhdanneluonteisen nousupaineen hillitsemiseksi. Riittävä pusku normaaleja suhdannevaihteluja ajatellen olisi noin 2,5 prosenttia palkkasummasta.

6 Johtopäätökset

Keskeisenä haasteena EMUssa säilyy sopeutuminen ulkoisiin häiriöihin. Työmarkkinoilta tämä edellyttää kykyä jatkuvasti noudattaa kilpailukyknormia palkanmuodostuksessa ja joustavuutta ulkoisten häiriöiden kohdatessa taloutta. Jos nykyinen keskitettyyn sopimiseen ja yleissitovuuteen perustuva työmarkkinajärjestelmä selviää tästä haasteesta, ei EMU mitenkään uhkaa sen tulevaisuutta. Päinvastoin, työmarkkinoiden onnistunut sopeutuminen esim. tulopolitiikan avulla vahvistaa sopimusjärjestelmän asemaa ja tekee sen entistä tarpeellisemmaksi talouspolitiikan välineeksi EMUssa. Puskurirahastojen kytkeminen osaksi tätä jär-

jestelmää parantaa sen toimintamahdollisuuksia mutta lisää samalla myös vastuuta. Jos sopeutuminen epäonnistuu esim. liittojen välisen palkkakilpailun tai suljetun sektorin palkkajohdajuuden vuoksi, on edessä suomalaisen työmarkkinajärjestelmän kriisi ja uusi työttömyysongelma. EMUssa heikosta kilpailukyvästä johtuvan työttömyyden alentaminen on vaikeaa, koska mahdollisuutta valuuttakurssisijoukseen ei ole ja vaatimus tasapainotetuista budje-teista johtaa helposti verokiilan kasvuun.

Kirjallisuus

- Alho, K. (1997), Vakaussopimus ja finanssipolitiikka EMUssa, *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 93(2).
- Andersen, Torben (1996), Fiscal policy in the EMU and outside, taustaraportti Ruotsin hallituksen asettamalle EMU-komissiolle.
- Bruun, N. (1994), The Transformation of Nordic Industrial Relations, esitelmä, IIRA 4th European Regional Congress, Helsinki, 23-26.8.1994.
- Calmfors, L. & Driffill (1988), Bargaining Structure, Corporatism and Macroeconomic Performance, *Economic Policy* 6.
- Calmfors, L. (1993), Centralization of Wage Bargaining and Macroeconomic Performance: A Survey, OECD, *Working Paper*, No. 131.
- Carruth, A.,A. & Oswald, A. (1985), Miners wages in post-war Britain: an application of a model of trade union behaviour, *Economic Journal*, vol. 95.
- Hartman, L. (1997), Palkanmuodostus ja palkkalinkit teollisuus- ja palvelutoimialoilla. *VATT keskustelualoitteita* nro 137.
- Heylen, F., van Poeck, A. & van Gompel, J. (1995), Real versus nominal convergence: National labour markets and the European integration, *Labour* 9 (1).
- Holm, P., Honkapohja, S. ja Koskela, E. (1995), Työllisyys ja työnantajien sosiaalivakuutusmaksujen porrastaminen, *Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja* 1995:11, Helsinki.
- Holm, P. & Mäkinen, M. (1998), Työttömyysvakuutusjärjestelmän EMU-puskurointi, *VATT keskustelualoitteita* nro 157.
- Holm, P. & Tossavainen, P. (1996), Ulkoinen ja sisäinen devalvaatio ja työllisyys, Työmarkkinat EMU:ssa, ETLA, sarja B 127, Helsinki.
- Hukkinen, J., Koskela, E. ja Viren, M. (1997), Finanssipolitiikka ja rahaliitto, *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 93.
- Kauppinen, T. (1994), Transformation of Industrial Relations in Finland, esitelmä, IIRA 4th European Regional Congress, Helsinki, 23-26.8.1994.
- Kiander, J. (1996), *Teollisuuden ja työmarkkinoiden sopeutuminen Euroopan talous- ja rahaliittoon*, Palkansaajien tutkimuslaitos, Helsinki.
- Kiander, J. (1998), Työmarkkinainstituutiot ja joustavuus: Suomi verrattuna muihin OECD-maihin, *VATT keskustelualoitteita* no. 162.
- Koskela, E. ja Vartiainen, J. (1997), Rahaliitto, työmarkkinat ja työttömyys, *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 93(2).
- Krueger, A. ja Pischke, J.-S. (1997), Observations and conjectures on the U.S. employment miracle, N.B.E.R. *Working Paper* No. 6146.
- McKinsey Global Institute (1996), *Capital Productivity*, Washington DC.
- OECD (1994), *The OECD Jobs Study*, OECD, Pariisi.
- Pencavel, J. (1994), The Tradeoff between Wages and Employment in Trade Union Objectives, *Quarterly Journal of Economics*, vol.

109.

Pohjola, M. (toim.,1998), *Suomalainen työttömyys*, Taloustieto, Helsinki.

Soskice, D. (1990), Wage determination: The changing role of institutions in advanced industrialised countries, *Oxford Review of Economic Policy* 6, 1990:4.

Summers, L., Gruber, J. & Vergara, R. (1993), Taxation and the Labour Markets: The Case of Corporatism, *The Quarterly Journal of Economics*, vol. CVIII, May 1993, Issue 2.

Sverige och EMU (1996), *Betänkande av*

EMU-utredningen, *Statens offentliga utredningar*, 1996:158, Finansdepartementet, Stockholm.

Vartiainen, J. (1996), Palkkasopimusjärjestelmät, liukuma ja Suomen kansantalouden inflaatioalttius, *Työmarkkinat EMU:ssa, ET-LA*, sarja B 127, Helsinki.

VNK (1997), *Rahaliitto ja Suomi – talouden haasteet*. EMU-asiantuntijatyöryhmän loppuraportti 6.5.1997. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja.